

Uit het dal

Na de voltooiing van het beeld *La création du monde** begon ik in juni 2011 met het ontwerp van een nieuw werk met de titel *Sappho*, na eerst enkele praktische zaken afgerond te hebben: drukwerk van ansichtkaarten van de meest recente beelden en een – tevergeefse – aanvraag bij het Amsterdamse Fonds BKVB voor een basisstipendium.

De werkzaamheden aan dit nieuwe beeld werden een aantal keren onderbroken door mijn deelname aan een aantal tentoonstellingen. Eind juli begeleidde ik het transport van drie recente werken naar het hoge noorden. Het beeld *La création du monde* was onderdeel van de tentoonstelling *Elder Eden* in Museum De Buitenplaats in Eelde. Het stond centraal in de museumzaal waarvan de wanden op een 19de-eeuwse wijze ‘beprepareerd’ waren met werken van schilders die in de vijftienjarige bestaansgeschiedenis van het museum acte de présence gegeven hadden. De twee andere beelden – *Zwei Seelen ach* en *Madonna der dagen* – gingen naar het Friese plaatsje Oldeberkoop, naar de veertigste editie van de manifestatie Open Stal, waarbij 49 kunstenaars op verschillende locaties in het dorp hun werk ten toon stelden. De elfduizend bezoekers verleenden mijn werk de publieksprijs.

Dat is natuurlijk aardig om te vernemen, maar ook niet meer dan dat: het in competitie treden met collega’s en het behagen van zo veel mogelijk beschouwers behoren niet tot mijn primaire doelstellingen. Anderzijds is het wel fijn om te merken dat mijn werk toegankelijk is voor veel mensen, het bevestigt mijn streven om mijn beelden een zekere ‘universele geldigheid’ te verlenen.

In september en oktober stelde ik gedurende twee weekeinden mijn atelier open voor publiek, waarbij ik een ruime selectie toonde van ontwerptekeningen van de afgelopen 25 jaar.

Zo’n 650 mensen bezochten het atelier: voor een deel ‘oude getrouwen’ die elk jaar een kijkje komen nemen, maar daarnaast waren er ook talrijke bezoekers van buiten de stad die voor het eerst kennis namen van mijn werk. Het ‘Open Atelier’ aan de Wijnstraat is wat mij betreft uitgegroeid tot een vaste traditie: sinds ik het in 1990 betrok, stonden de deuren wijd open tijdens de Open Monumentendagen en de door het CBK geïnitieerde Atelierroutes. Elke keer sta ik versteld van de hartelijke respons en de diversiteit van het publiek, voortkomend uit de laagdrempeligheid van dit initiatief.

Er werden een aantal tekeningen gekocht, en ook een klein werk, *Het huis van de danseres*, vond in een dirigent die ik bij de opening van Open Stal ontmoette, een nieuwe eigenaar.

Het waren de eerste voorzichtige tekenen van opgang, na de beangstigende stilte van de twee voorgaande jaren waarvan ik in de vorige nieuwsbrief gewaagde.

Ondertussen opende Museum Beelden aan Zee de door de stichter Lida Scholten samengestelde tentoonstelling *Allemensen! Het mooiste uit de collectie Beelden aan Zee*. Daarbij werd ook het *Alkyoneus*-beeld uit het depot tevoorschijn gehaald.

Later las ik in een krantenartikel dat men 26 beelden uit deze tentoonstelling geselecteerd had voor een ‘bruikleenveiling’ die in samenwerking met het veilinghuis Christie’s gehouden werd ten behoeve van de geplande tentoonstelling van Jacques Lipchitz in het museum.

De ‘topstukken’ waren een Joep van Lieshout, de *Pattinatrice* van Giacomo Manzù en de *Alkyoneustoren*. Ze waren alle drie goed voor een bescheiden € 2.600,-. Mijn beeld gaat binnenkort een jaartje uit logeren bij een Haagse dame in de zeer Haagse Surinamestraat, niet ver van het woonhuis waar de door mij bewonderde Louis Couperus zijn *Eline Vere* schreef.**

Ik las het bericht met gemengde gevoelens: bij mijn weten is nog niet eerder een werk van mijn hand middels een veiling ‘geëconomiseerd’. Aan de andere kant valt elke uitbraak uit een anoniem depotbestaan natuurlijk toe te juichen.

De plaatsing van het werk *Walters Huis* dat het Erfgoedcentrum DiEP in 2005 aankocht en recentelijk in langdurig bruikleen afstond aan het Albert Schweitzer ziekenhuis, Dordrecht, is enige tijd uitgesteld tot na de laatste renovatiewerkzaamheden aan de ‘basilicale’ centrale hal. Inmiddels heb ik wel een sokkelontwerp gemaakt voor deze kapel: het geheel krijgt een 40 cm hoog, getrappt basement dat bekleed is met dezelfde jura-natuursteen als waarmee de vloer geplaveid is.

Ik verwacht in een volgend nummer verslag te kunnen doen van de plaatsingswerkzaamheden en de ingebruikneming van dit voor mij belangrijke werk.

Eind januari was het alsof de voorzienigheid zelf in de persoon van Loek Dijkman en zijn vrouw Sylvia de Munck mijn atelier binnenwandelde. De stichters van Beeldengalerij Het Depot in Wageningen bleven een uur of zes, kregen allebei hoofdpijn – op zich geen compliment voor mijn werk, lijkt me – en kochten nog vóór het vertrek het beeld *Zwei Seelen ach*, mét daarbij de aankondiging dat ze een tweede aankoop nog overwogen. Binnen een week belde Loek Dijkman mij met de mededeling dat de stichting Het Depot ook het werk *Madonna der dagen* wilde aankopen voor plaatsing in de entreehal van de beeldengalerij in de schitterend verbouwde ‘oudbouw’ uit 1932 dat eertijds de afdeling plantkunde van de Wageningse Landbouw Hogeschool huisvestte.***

Leintje en ik zweefden.

* Afbeeldingen van de hier genoemde werken zijn te vinden op mijn website: www.gerhardlentink.nl.

** Op dat moment las ik juist Frédéric Bastets biografie van de schrijver en troostte mijzelf met de gedachte dat zelfs een beroemdheid als Couperus zijn hele leven lang momenten gekend heeft van grote financiële onzekerheid. Toegegeven: hij hield er een begrotelijker levensstijl op na dan ‘schrijver dezès’.

*** In diezelfde week reisde ik af naar de Wageningse Berg om het prachtig aan het arboretum gelegen museumcomplex te bewonderen. De Villa Hinkeloord kende ik al van eerdere bezoeken, maar de verbouwing van de enorme museumuitbreiding is nog maar juist voltooid en opent haar deuren op 25 maart van dit jaar. De uitbreiding bestaat uit een driedig complex: de hierboven genoemde oudbouw werd destijds ontworpen door de toenmalige Rijksbouwmeester G.C. Bremer. Via twee ruime glazen corridors bereikt men ‘De Banaan’, de uitbreiding van het Botanisch Laboratorium uit 1990, ontworpen door het toen nog piepjonge Architectenbureau Mecanoo. Het is een langgerekt lichtgebogen bouwvolume van vier verdiepingen hoog, waarin ten behoeve van de nieuwe museale functie enkele vides aangebracht zijn die de drie niveaus optisch en met trappenstelsels verbinden. Los daarvan staat de eveneens door Mecanoo ontworpen Villa Vleermuis: destijds de bibliotheek, vanaf maart een educatief centrum voor kinderen.

Het hele project wordt beheerd door de stichting UTOPA, de ‘ideële moeder’ van de Topa-groep, een cluster van ondernemingen die werkzaam zijn op het gebied van transportverpakking.

Sappho

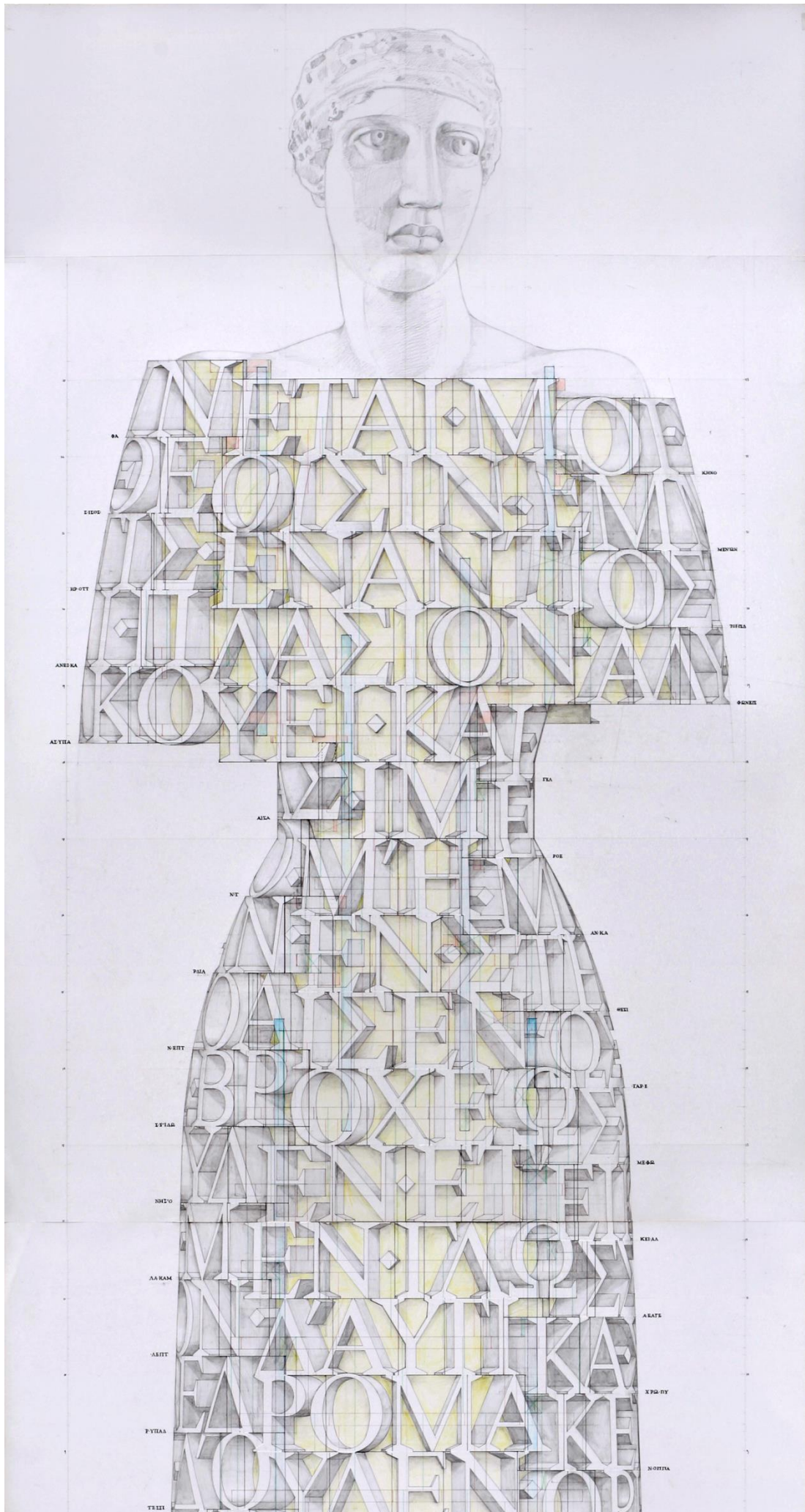
De keuze voor het thema voor mijn nieuwe beeld, de Griekse dichteres Sappho, die van ca. 612 tot ca. 570 v.Chr. leefde op het eiland Lesbos, spruit voort uit de centrale plaats die ik haar toekende in het *Madonna der dagen*-beeld. Daar koos ik haar als de vrouwelijke pendant van Homerus, waarbij Homerus dan staat voor de mannelijke dichter/schepper die in zijn Ilias en Odyssee de hybris toont, de overmoed, de harde confrontatie, het noodlot, het gedurig reiken naar het land achter de einder. Terwijl Sappho als icoon van de vrouwelijke scheppingskracht de liefde, de zachte confrontatie en het verlangen naar de ander bezingt. (Dat die ander eveneens van de ‘vrouwelijke kunne’ is, vind ik van ondergeschikt belang, het maakt de confrontatie alleen maar zachter.)

Waar het *Madonna*-beeld het *nachleben* belichaamt van het indrukwekkende conglomeraat van talloze zeer diverse scheppingen van kunstenaars uit het Avondland, wil ik met het *Sappho*-beeld het mechanisme van de overleving over de grenzen van de dood van de individuele kunstenaar belichten. De dichteres valt postuum samen met haar oeuvre: ze neemt in een ‘Ovidiaanse’ metamorfose de gestalte aan van haar dichtregels.

Van Sappho is slechts één compleet gedicht bewaard gebleven. Daarnaast resteren nog slechts tien langere en twintig kortere fragmenten, losse regels of een enkel woord. Ik koos voor een lang fragment, misschien wel een vrijwel compleet gedicht. Ik koos juist dit fragment vanwege het lichamelijke karakter. Het ontroerde me dat de lichamelijke aandoeningen die bij een hevige verliefdheid kunnen opdoemen bij de aanblik van de geliefde (sprakeloosheid, blozen en verbleken, verblindheid, oorsuizingen, transpireren en beven) van alle tijden blijken te zijn. Moeiteloos wordt een kloof van zesentwintig eeuwen overbrugd!

Maar de keuze voor dit gedicht wordt ook ingegeven vanwege de dramatische spanning die de driehoeksverhouding tussen dichteres/minnares, aanstaande bruid(?) en mannelijke geliefde oproept.

Afbeelding pag. 3: detail werktekening (vooraanzicht) Opus 37: *Sappho*, 2011, 101 x 293 cm foto: Reinout van den Bergh

Het lijkt erop dat de dichteres op het punt staat haar beminde vriendin te verliezen omdat deze uiteindelijk kiest voor de sociale conventie van het huwelijk, waarna de jaloerse ik-figuur niets anders rest dan het verlangend omzien naar de gelukkige dagen van weleer. Of zinspeelt de dichteres in de laatste afgebroken zinsregel naar een heimelijke voortzetting van haar liaison met de aanstaande bruid?

Ook hier schuiven de eeuwen ineem.

Hieronder het origineel in kapitalen, met punten als woordspaties; de wat schoolse vertaling* volgt het origineel op de voet:

ΦΑΙΝΕΤΑΙ·ΜΟΙ·ΚΗΝΟΣ·ΙΣΟΣ·ΘΕΟΙΣΙΝ
ΕΜΜΕΝ'ΩΝΗΡ, ΟΤΤΙΣ·ΕΝΑΝΤΙΟΣ·ΤΟΙ
ΙΣΔΑΝΕΙ·ΚΑΙ·ΠΛΑΣΙΟΝ·ΑΔΥ·ΦΩΝΕΙ-
ΣΑΣ·ΥΠΑΚΟΥΕΙ

ΚΑΙ·ΓΕΛΛΙΣΑΣ·ΙΜΕΡΟΕΝ, ΤΟ·Μ'Η·ΜΑΝ
ΚΑΡΔΙΑΝ·ΕΝ·ΣΤΗΘΕ ΣΙΝ·ΕΠΤΟΑΙΣΕΝ.
ΩΣ·ΓΑΡ·ΕΣ·Σ'ΙΔΩ·ΒΡΟΧΕ'ΩΣ·ΜΕ·ΦΩΝΗ-
Σ'ΟΥΔΕΝ·ΕΤ'ΕΙΚΕΙ,

ΑΛΛΑ·ΚΑΜ·ΜΕΝ·ΓΛΩΣΣΑ·ΕΑΓΕ, ΛΕΠΤΟΝ
Δ'ΑΥΤΙΚΑ·ΧΡΩ·ΠΥΡ·ΥΠΑΔΕΔ ΡΟΜΑΚΕΝ,
ΟΠΠΑΤΕΣΣΙ·Δ'ΟΥΔΕΝ·ΟΡΗΜΜ', ΕΠΙΡΡΟΜ-
ΒΕΙΣΙ·Δ'ΑΚΟΥΑΙ,

Α·ΔΕ·Μ'ΙΔΡΩ Σ·ΚΑΚΧΕΕΤΑΙ, ΤΡΟΜΟΣ·ΔΕ
ΠΑΙΣΑΝ·ΑΓΡΕΙ·ΧΛΩΡΟΤΕΡΑ·ΔΕ·ΠΟΙΑΣ
ΕΜΜΙ·ΤΕΘΝΑΚΗΝ·Δ'ΟΛΙΓΩ'ΠΙΔΕΥΗΣ
ΦΑΙΝΟΜ'ΕΜ'ΑΥΤΑ.

ΑΛΛΑ·ΠΑΝ·ΤΟΛΜΑΤΟΝ, ΕΠΕΙ·ΚΑΙ·ΠΕΝΗΤΑ

Die man schijnt mij gelijk aan goden te zijn,
die tegenover jou
zit en jou dichtbij lieflijk
hoort spreken

en verleidelijk lachen, hetgeen mij waarlijk
het hart in mijn borst verbijstert;
zodra ik even naar je kijk,
is mij het spreken al niet meer mogelijk,

maar is mijn tong verlamd, en een ragfijn
vuur heeft zich meteen van binnenuit over mijn huid verbreid,
met mijn ogen zie ik niets,
mijn oren suizen,

zweet stroomt van mij af,
een beven bevangt mij geheel,
bleker dan verdord gras ben ik,
en het lijkt alsof ik bijna dood ga;

maar alles is te dragen
als...

Bij mijn ontwerp wilde ik de gestalte van de dichteres laten samenvallen met dit gedicht. Zoals ik in *Walters Huis* de naar de nok toe gebogen wanden volledig opbouwde uit de tekst van Éluards gedicht *Liberté*, zo wilde ik nu Sappho's gedaante belichamen met haar eigen tekstregels.

Ook voor het silhouet maakte ik gebruik van een citaat: omdat mij een archaïsche gestalte voor ogen stond – Sappho als oermoeder der liefdeslyriek – baseerde ik de contouren van mijn *Sappho*-ontwerp op een prachtig vroeg-archaïsch kalkstenen beeld uit ca. 640 v. Chr. dat zich tegenwoordig in het Louvre bevindt: *La Dame d'Auxerre* (de Kore van Auxerre).

Het 65 cm metende, waarschijnlijk uit Kreta afkomstige beeld, eertijds het pronkstuk van het museum van Auxerre in Bourgondië, maakt indruk door een grote frontaliteit. De godin draagt een lang, bij de taille sterk ingesnoerd, plooieloos gewaad tot op haar ongeschoeide voeten. Om haar schouders draagt ze een pelerine, waarondervandaan haar linkerarm strak langs het lichaam hangt terwijl ze haar rechterhand in een zegenend(?) gebaar op haar borst legt. In het helaas gehavende gelaat prijkt de bekende 'archaïsche glimlach'; het wordt omlijst door een uit dikke, gelede strengen bestaande pruik die het midden houdt tussen de haardracht bij oud-Egyptische vrouwenbeelden en die van de contemporaine kouroi van het Griekse vasteland.

Voor mijn ontwerp 'leende' ik het bijna mathematisch gestileerde gewaad met de pelerine, de brede gordel, de blote voeten die net onder het gewaad uitkomen en het blokvormige voetstuk (de armen liet ik weg, omdat die het zicht op het uit tekstregels bestaande gewaad zouden ontnemen.)

Omdat er al in de oudheid portretten van de gevierde dichteres vervaardigd werden, baseerde ik me voor het hoofd op het prachtige, levendige Sappho-portret in marmer, in het Archeologisch Museum van Istanbul, dat stamt uit de Hellenistische periode. In deze tijd is er al ruimte om het gelaat een uitdrukking van smachtend verlangen te geven, iets wat ondenkbaar was in de archaïsche periode.

Het gewaad van de Auxerre-dame, waarin de vorm van het oorspronkelijk kalkstenen blok waaruit het beeld gehouwen is nog duidelijk navoelbaar is, liet ik in mijn ontwerp evolueren tot een volledig mathematisch gedefinieerde vorm. Deze bestaat uit een stapeling van gelijkvormige ellipsen die zich vanaf het voetstuk langs een centrale as verjongen tot aan de gordel waarna de vorm voortgezet wordt in een eveneens zich verjongende serie meer langerekte ellipsen voor de pelerine. Evenals bij de Auxerre-dame zijn de borsten als twee zwakgebogen mathematische koepels geplaatst op de romp.

Voor de (Griekse) tekst koos ik de kapitalen van de in deze nieuwsbrief gebezigde *Times New Roman*, waarbij ik de schreven modificeerde tot een stuggere 'Dorische', rechte variant. Ik koos een kapitale schreefletter vanwege de associatie met dragen: de bovenste schreven van de kapitalen dragen als dienbladen de bovenliggende regel, als de kapitelen de architraaf bij een Dorische tempel.

De tekst wikkelde ik in een 'getrapte' spiraal rond het elliptische lichaam, beginnend bij de rechterschouder en – na tweeëntwintig omwentelingen – eindigend met de naam ΣΑΠΦΩ bij de rechtervoet. Steeds liet ik de tekst na een kwartslag een vierde van de stokhoogte dalen, zodat bij elke omwenteling de tekst precies een regel lager uitkwam. Ik koos als regelhoogte 9.6 cm. (= 4 x 2.4 cm.). De gemiddelde diepte bedraagt 7.0 cm. De volgende stap was het gelijkmatig verdelen van de tekst over het gegeven oppervlak door de spaties tussen de 390 lettertekens te berekenen.

Daarna kon ik op ware grootte de tweeëntwintig doorsnedes in kaart brengen in evenzovele tekeningen, waarbij elke letter als bovenaanzicht nauwkeurig ingetekend werd, evenals de onderlinge doorsnijdingen der letters, die veroorzaakt worden door hun radiale plaatsing binnen de contouren van een ellips. Met behulp van deze doorsnedetekeningen was ik in staat het rechte aanzicht (schaal 1:1) te tekenen, waarvan het bovenste deel is afgebeeld op pag. 3.

De letters in merbau worden aan de achterzijde verlijmd en geschroefd op verticale multiplex plaatjes die op hun beurt weer bevestigd worden aan een kern, bestaande uit horizontale veelkantige 'vloerplaten' die met elkaar verbonden zijn door verticale draadeinden. (In de tekening resp. de doorgetrokken horizontale lijnen en de blauwgekleurde verticalen.)

Hoofd, voeten en sokkel worden opgebouwd uit verlijmden delen merbau en plastisch uitgewerkt.

Begin juli had ik het *Sappho*-ontwerp klaar. Maar pas op 12 november van hetzelfde jaar was met de voltooiing van de hierboven afgebeelde werktekening de 'papierene' voorbereidingsfase afgerond; inmiddels was het bestelde hout geleverd.

Daarna begon het machinale zaagwerk van de ca. 450 multiplex onderdelen en de ca. 2.600 merbau delen. Op 19 januari was ook deze klus geklaard, waarbij vooral de vervaardiging van de honderden schreefjes – elk met een groef voor de keepverbinding – een pietepouterig werkje was, waarbij ik diverse hulpstukken moest vervaardigen die konden dienen als contravormen om het te zagen object meer body te geven. Ook de gebogen delen in de O, Φ, Θ, B, Ω en P vergden het nodige zaag- en schuurwerk.

Alle onderdelen liggen nu, in groepjes op tafels en plateaus gerangschikt, te wachten op hun montage. De opbouw van voeten tot kruin – dus in tegengestelde leesrichting – kan beginnen. In een volgende nieuwsbrief hoop ik het eindresultaat te kunnen laten zien, waarmee ik op gepaste wijze hoop te treden in de voetsporen van de vrijgelaten slaaf van Cicero, Marcus Tullius Laureas, die ruim twintig eeuwen geleden in het Grieks, de taal van de Romeinse elite, dit epigram schreef:

Sappho's negen boeken

*Ga je langs mijn Aiolisch graf, vreemdeling, zeg niet
dat ik, de zangeres uit Mytilene, dood ben.**
Want mensenhanden maakten dit graf, en zulke
werken van stervelingen zinken snel in vergetelheid.
Wanneer je mij echter naar wat de Muzen deden keurt
– van elk zette ik een godlijke bloem naast mijn negen –
dan weet je dat ik aan Hades' duisternis ontkwam:
geen dag gloort zonder naam van Sappho, dichteres.*

(vertaling: Hans Warren en Mario Molengraaf)

Februari 2012

Gerhard Lentink

* Terwille van een beter begrip van het hier en daar sterk van het klassieke Grieks afwijkende, Aeolisch dialect dat Sappho bezigde, zond de Dordtse classica mevrouw Hilde van Dijk mij een verklarende woordenlijst, waarvoor ik haar hartelijk dank.

** Mytilene was – en is – de hoofdstad van het eiland Lesbos.

Agenda

HET GEHEIM VAN DE SLANG

1 APRIL T/M 4 NOVEMBER 2012
ma t/m vr 10.00-17.00 uur, za/zo 11.00-17.00 uur

AFRIKA MUSEUM
Postweg 6
6571 CS Berg en Dal (bij Nijmegen)
info: www.afrikamuseum.nl

Thematische tentoonstelling over de slang in mythologie en beeldende kunst waarbij de Afrikaanse kunst gespiegeld wordt aan andere culturen.

In deze tentoonstelling is mijn beeld Opus 14: *Iconomneme* opgenomen.

OOG IN OOG MET DE MARTELAREN VAN GORCUM

9 JUNI T/M 16 SEPTEMBER

di t/m za 10.00-17.00 uur, zo 13.00-17.00 uur

GORCUMS MUSEUM

Grote Markt 17

4201 EB Gorinchem

info: www.gorcumsmuseum.nl

In de entreehal staat mijn werk Opus 5: *Sebastiaan-Martyr* opgesteld. (In bruikleen afgestaan door de eigenaar).

